

Bredsted Amt

med det adelige Gods Mirebøl og de octroierede Koge Sophie-Magdalene, Desmercieres, Reussen, Louise-Reussen og Ny-Sterdebøl Kog,

omgives mod Nord af Tønder og Flensborg Amter (Søholm-Aa gjør her for Størstedelen Grændsen), mod Øst af Flensborg og Gottorp Amter, mod Syd af Husum Amt med Arl-Aa som Grændse, mod Vest af Vesterhavet. Amtets Fladeindhold er ca. 6 9/10 kvadrat Miil.

Den vestlige Deel af Amtet med Tilliggende bestaaer i en Brede af indtil henimod 11/2 Miil af inddiget og uinddiget Marsk; hvor Geesten støder til Marsken, findes flere Steder betydelige Sandstrækninger, Levninger af ældgamle Sandklitter; Byerne ligge her i en næsten uafbrudt Række paa den yderste Rand ud mod Marsken, og Landet er, om end ikke af Naturen frugtbart, saa dog stærkt dyrket; mod Øst, paa Hedesletternes Terrain, have betydelige Hedemoser og lyngbevoxede Strækninger endnu Overvægten over det opdyrkede Land.

Det er foran anført, at Søholm-Aa for Størstedelen danner Nordgrændsen og Arl-Aa Sydgrændsen; i denne sidste falder paa Nordsiden Bomsted-Aa, som kommer fra Kjærstrækninger paa Amtets østlige Grændse. Skove mangle næsten overalt; kun mod Sydost findes enkelte Skovpletter.

Indvaanernes Antal var efter Folketællingen i 1860: 12,887, deraf i Flækken Bredsted 2165 (foruden 61 hørende under det adelige Gods Mirebøl, hvis samlede Indvaanerantal er 346) og i de octroierede Koge 247.

Bredsted Amts Hovedbestanddeel er det gamle Nørre-Goes Herred, senere Landskabet Bredsted (see nedenfor den historiske Oversigt). Amtet omfatter Sognene: Bredsted, Bjerrum, Langhorn, Okholm, Bordelum, Breklum, Hjøldelund, Fjølde og Trelstorp. En Trediedeel af Blomes Kog (see foran S. 185) henhører under Bredsted Amt. I communal Henseende bliver Amtet (Landskabet) repræsenteret af de nævnte 9 Sognes Fuldmægtige, blandt hvilke Bredsted Sognefuldmægtig tillige er Amtsfuldmægtig og som saadan styrer Forretningerne, samt af 4 Fuldmægtige for særskilte Districter, nemlig 3 forhenværende geistlige Fogderier og det forhenværende adelige Gods

Ophusums Plovthal. Mirebøl og de octroierede Koge have deres særskilte Communalforfatning, hvorimod de dog efter Plovthal have at concurrere til de fleste Amtsrepartitions-Omkostninger, dog ikke til Criminalomkostningerne og til Bidragene til Amtets eller Landskabets Gjæld.

Contributionen betales af Landskabet efter 282 49/96 Plov. Extraordinairt Plovthal 382 Pl. Skatteareal 24,622 Skattetønder, taxerede til 2,057,612 Rd., nemlig 14,200 Tdr. Geestland, taxerede til 824,292 Rd. og 10,422 Tdr. Marskjord, taxerede til 1,233,320 Rd.; heri er dog ikke medregnet de octroierede Koge og det adelige Gods Mirebøl samt tvende til det adelige Gods Kjærherred hørende Eiendomme i Bordelum Sogn (see disse).

I de Sogne, der støde til Marsken eller udelukkende bestaae af Marskland (Okholm S.), er fuldkommen Udstykningsfrihed for Jorderne, saafremt der ingen Fæstequalitet hviler paa disse; i Geestegnene Fjorde og Hjoldelund er derimod bunden Eiendom.

De bundne Eiendomme deles i Boel, Kaadnersteder og Huse uden Jord; for Bolene benyttes paa nogle Steder Benævnelsen "Staven" for Hovedeiendomme i Modsætning til Parcellerne. Ifølge en foreliggende Opgivelse var Eiendommenes Antal i 1859: 11 Præstegaarde, 1 adelig Gaard, der dog var udparcelleret og Hovedparcellen af en 3/4Gaards Størrelse, 924 større og mindre Bøndergaarde, 572 Huse med Jord og 577 Huse uden Jord. Omtrent paa 258 større og mindre Eiendomme hviler endnu Fæstequalitet.

Bredsted Amt er forenet med Husum Amt under een Amtmand, der tillige er Oberstaller i Landskabet Eidersted m. m. Amtmanden i Bredsted Amt er Overøvrighed for Godset Mirebøl samt for de octroierede Koge Sophie-Magdalene, Desmercieres, Reussen, Louise-Reussen og Ny-Sterdebøl Kog. Bredsted Amt hører til det 2det slesvigske Digebaand, for hvilket Amtmanden er Overdiggreve.

Bredsted Amt vælger i Forening med Nordstrand, Pelvorm og Halligerne 1 Deputeret for de mindre Landeiendomsbesiddere til den slesvigske Stænderforsamling (10de Valgdistrict); i Forening med Husum og Frederikstad vælger Flækken Bredsted til samme Forsamling 1 Deputeret for Kjøbstæderne (6te Valgdistrict). Til Rigsraadet vælger Bredsted Amt i Forening med Husum og Hytten Amter, Landskabet Stapelholm og Landskabet Eidersted 1 Medlem (7de Valgkreds).

Bredsted Amt udgjør et selvstændigt Provsti, men har fælles Kirkevisitatorer med Provstiet Husum. Samtlige Amtets Præstekald ere Valgkald, hvortil Visitatorerne præsenterer og Menighederne vælger. I Fjorde og Hjoldelund Sogne er Kirkesproget blandet, i de øvrige Sogne tydsk.

For Justitsforvaltningen er ansat en Landfoged, der tillige er Diggreve. Den ordinaire Ret er Bonderetten ("Bondengericht"), bestaaende af 9 Retsbønder; Landfogden leder Forhandlingerne, dog uden Stemme; Amtsforvalteren fører som Actuar Protocollen. Sidstnævnte Embedsmand, der tillige er Huusfoged og, som umiddelbar foran nævnt, tillige Actuar for det egentlige Amt Bredsted, det adelige Gods Mirebøl og de octroierede Koge, har Skatteoppebørslerne og fører derhos Panteprotocollerne.

Bredsted Amt hører til 2det Slesvigske Udskrivningsdistrict og danner et eget Physicatdistrict og et Branddirectoratdistrict.

Marskerne og Kogene i Bredsted Amt henhøre, som anført, under det 2det slesvigske Digebaand, hvortil ogsaa de i Husum Amt nord for Geesten ved Hatsted liggende Marsker høre. De enkelte Koge udgjøre særskilte underordnede Digecommuner med selvalgt Bestyrelse og Repræsentation. Digebaandet repræsenteres af 4 Digebaandscommitterede, der deeltage i de tvende aarlige regelmæssige Digesyn, som afholdes af Overdiggreven og Digeinspecteuren i Forening med Diggreven.

De indenfor Bredsted Amtsgrændse liggende Marsker have en fælles Diggreve, der som saadan tillige har Tilsynet med Veivæsenet i Marsken. Diggreveembedet er forenet med Landfogedembedet. Under Diggreven fungere Digefogder, der føre det umiddelbare Tilsyn med Vedligeholdelsesarbejderne paa Digerne.

Til 2det Digebaand henhøre efter specielt Digereglement af 20de April 1805 ialt 20,942 1/2 Dagslet bidragende Jorder. Det har 5040 Baand eller 3,36 Miil Sødige, hvoraf 2938 V. grønne Diger med Forland, 135 V. grønne Diger uden Forland og 1967 V. saakaldte Bestikningsdiger, der aarlig maa beklædes med Straa og yderligere forsvares med talrige Værker paa Vattet, de saakaldte Laaninger. Af Mellemdiger, forhenværende Sødiger, har Digebaandet efter Generalstabens Kort 6,2 Miil, der tildeels benyttes som Veie; heri ikke regnet Diger mod Indvandet og Canaldiger.

Med Hensyn til Vandløsningsvæsenet ere de forskjellige til 2det Digebaand hørende Marsker samlede i 6 forskjellige Vandløsningscommuner med 8 Søsluser:

- 1) Bongsiel eller Bungsiel Vandløsning, der alt er ommeldt under Tønder Amt (S. 122), til hvilken af Bredsted Amts Marsker høre Bjerrumkog og Langhorn nye Kog med 2600 Dagslet bidragende Jorder;
- 2) Okholm Vandløsning, med Sluse 1/4 Miil syd for Bongsiel, hvortil afvande Okholmkog, Langhorn gamle Kog, Sterdebøl gamle Kog, Sterdebøl nye Kog og en Deel af den nærliggende Geest, Areal ca. 7000 Dagslet;
- 3) Bordelumsiel Vandløsning, med Sluse i Reussenkogs-Diget, hvortil afvande Bordelumkog, Reussenkog og Louise-Reussen Kog, Areal ca. 2304 Dagslet;
- 4) Desmercieres Kogs Vandløsning, med Sluse i samme Kogs Dige, hvortil

afvande Desmercieres Kog og Sophie-Magdalene Kog, Areal ca. 1820 Dagslet; 5) Arle Vandløsning, med 2 Sluser i Hatsted-Diget, Hovedtilløb Arl-Aa *);

*) Arl-Aaens Munding var tidligere gennem Slusen i Balsbølkogsdiget; Aaens Yderløb gik altsaa gennem den nuværende Desmercieres Kog. Da dette imidlertid slikkede til, saae man sig 1691 nødt til at lede Aaen ned i Hatsted Kog.

Afvandingens Gebet er ialt $4 \frac{5}{6}$ kvadrat Miil, hvoraf Marsk ca. 9000 Dagslet; Udgifterne bæres af Bredsted Kog med $\frac{1}{10}$, de øvrige $\frac{9}{10}$ fordeles halvt paa Marskjorderne i Bredsted Amt, halvt paa Hatsted Marsk i Husum Amt

Nørregoesherrred, i Valdemars Jordebog "Nørrægøshæret", hørte til Istathe Sysse, senere til Gottorp Lehn og Amt og fra 1460 til Flensborg Amt. Med dette Amt blev det ved alle Slesvigs 3 Delinger henlagt til den Kongelige Andeel. Aar 1670 blev Herredsfogden Johan Wittemack udnævnt til Landfoged, og Nørregoesherrred benævntes herefter Bredsted Landskab (ogsaa Norgoesland), men vedblev dog som saadant at henhøre under Flensborg Amt. Efterat allerede ved Patent af 1ste Novbr. 1777 $\frac{1}{2}$ Plov af Morkjær Amt og $29 \frac{1}{2}$ Plov af Domcapitelsdistricterne vare blevne henlagte til Landskabet, blev dette ved Patent af 2den Febr. 1785 adskilt fra Flensborg Amt og henlagt som et eget Amt under den hidtidige Landfoged, Kammerherre v. Blücher (dog med den udtrykkelige Bestemmelse, at det senere skulde forenes med Husum Amt).

Samtidig hermed blev Stiftsfogderiet Bordelum af $14 \frac{27}{32}$ Plov incorporeret i Bredsted Amt. Ved Patent af 23de Decbr. 1796 bleve derefter nogle mindre indenfor Bredsted Amts Grændser beliggende Dele af det nedlagte adelige Gods Lindeved og ved Forordning af 22de Januar 1831 noget Strøgods fra det nedlagte adelige Gods Arlevad ligeledes incorporerede i Amtet. Ifølge Allerh. Resolutioner resp. af 8de Marts 1856 og 4de Marts 1857 ere fremdeles de til Helligaandshospitalet i Flensborg og til St. Marie og St. Nicolai Kirke dersteds hørende Besiddelser under Breklum Sogn, resp. $\frac{2}{3}$ Plov og $\frac{1}{2}$ Plov, incorporerede i Bredsted Amt.

Det Foregaaende viser, at Biskoppen og Domcapitlet i Slesvig have besiddet meget Gods i Amtet. Ogsaa andre geistlige Stiftelser havde Eiendomme der, saaledes Rykloster (deriblandt Munkebøl ved Langhorn), Trinitatis Kirke i Slesvig og Nicolai Kirke i Flensborg. Som Adelsgoods nævnes, foruden Dele af Lindeved og Arlevad, Spinkebøl, Haselund, Kragelund, Stenholm, Lytjenholm, Ophusum og Mirebøl; kun dette sidstnævnte Gods existerer endnu som særlig Administrativinddeling og er nu ifølge Patent af 3die Juni 1853 henlagt under Bredsted Amtmand som Overøvrighed og under Landfogdens Jurisdiction. Ved samme Patent og paa samme Maade ere de octroierede Koge, som foran ere nævnte, henlagte under Amtet og Landskabet.

Efterretningerne om den ældre Inddigningshistorie ere for Bredsted Amts Vedkommende ikkun tarvelige og tildeels modsigende. Heimreich (ed. Falck S. 271) fortæller, at Langhorn gamle Kog skal være den ældste Kog her i Egnen, hvad der ogsaa har Sandsynlighed for sig; men senere Vandfloder medførte mange Forandringer, der maae tages i Betragtning ved Bestemmelsen af Kogenes Rækkefølge.

Til Langhorn gamle Kog sluttede sig Bjerrum Kog og Sterdebøl gamle Kog med deres Diger; dog er den sidstnævnte Kog maaskee først inddiget efterat Okholm, der tidligere hørte til Beltring Herred og inddigedes som selvstændig Ø Aar 1550, havde sluttet sig til Fastlandsdigerne.

Endnu 1597 nævnes Okholm som Ø; hvis dette var rigtigt, vilde heri maaskee kunne findes en Tidsgrænse for Sterdebøl gamle Kogs Inddigning. Denne Meddelelse staaer imidlertid i Strid med andre som det synes paalideligere Efterretninger, efter hvilke Størteværkkogen blev inddiget 1547, hvorefter Vaigaardskogen inddigedes, idet Diget lagdes fra Okholm til Koldamskogen ved Risum (see foran S 180) Aar 1574.

Størteværkkog ligger deels i Tønder Amt (paa Generalstabens Kort "Gl. Størteværkkog") deels i Bredsted Amt (paa Generalstabens Kort. "Nye Størteværkkog"). Kogen inddigedes nemlig deels af Indvaanere i Bøking Herred og deels af Sognet Langhorns Beboere i Bredsted Amt. Langhorneerne kaldte deres Deel Langhorn nye Kog i Modsætning til Langhorn gamle Kog; deraf er igjen opstaaet den mindre rigtige Benævnelse Nye Størteværkkog og i Modsætning til denne Gamle Størteværkkog. Det 1574 fra Okholm til Risum anlagte Dige ødelagdes totalt i Stormfloden 1634 og opførtes ikke paany, da den foran (S. 180) omhandlede Inddigning af Maasbøl Kog i Aaret 1640 gjorde dette overflødig.

Ogsaa om Inddigningen af Marsken sydpaa, langs den Bredstedske Geest, der har været samtidig med Hatsted Marsks Inddigning, savnes Efterretninger. Sterdebøl nye Kog inddigedes 1689, Sophie-Magdalene Kog 1741 - 42, Desmerciereskog 1765 - 1767 (begge ved Geheimeraad Desmercieres), Reussen- og Louise-Reussen Kogene 1788 (begge ved Grev Henrik den 43de af Reuss, hvem ogsaa de tvende næstfornævnte Koge da vare tilfaldne ved Arv efter Geheimeraad Desmercieres).

Allerede Kong Christian IV. forsøgte at inddige en Række Koge mellem Okholm og Hatsted; Kongen opholdt sig selv i Aarene 1619 - 22 i den Anledning ofte og længe i Egnen og viste Foretagendet megen Interesse. Paa de Meierske Kort hos Danckwerth findes Kongens Digelinie afsat. Denne Inddigning af et større Areal mislykkedes imidlertid ganske, og man maatte her som i Bøking Herred lidt efter lidt tage de enkelte Koge ind, eftersom Terrainet ved Havets Klægafsætning dertil var blevet modent. Allerede 1708 overlodes til et Interessentskab "det gamle Forland", og hertil føiedes 1711 de udfor samme liggende Halliger; men det lykkedes ikke dengang at bringe en Inddigning istand.

Aar 1733 havde Geheimeraad Grev J. H. Gyldensteen og Geheimeraad Desmercieres til Warleberg rimeligviis tilkjøbt sig de oprindelige Octroiibesidderes Rettigheder og erholdt i dette Aar for sig og Arvinger en Udvidelse af Octroien, hvorved der overlodes dem til Inddigning et meget stort Areal af Vesterhavets Vatgebet, ifølge hvilken Octroi alle de ovennævnte senere Inddigninger ere komne til Udførelse, der begyndte med Sophie-Magdalene Kogs Inddigning 1742.

Historische Nachrichten von der Landschaft Bredstedt, gesammelt von J. Lass, i Nordische Beiträge I. I. S. 19 - 44.

Nachrichten über das Amt Bredstedt, 1821.

Om Kilderne til Amtets Beskrivelse see forøvrigt den efter Slutningen af Husum Amtmandsskabs Beskrivelse anførte Literaturangivelse.

Bredsted Sogn omgivet af Bordelum og Breklum Sogne samt af Vesterhavet. Kirken omtrent midt i Sognet, 4 1/2 Mile syd sydøst for Tønder og 2 1/4 Mile nordvest for Husum. Arealet (Forlandet iberegnet) ca. 6175 Tdr. Land, hvoraf de kun i geistlig Henseende til Sognet hørende octroierede Koge Sophie-Magdalenekog er 1175 Dagslet, Reussenkog 929 Dagslet og Desmerciereskog 645 Dagslet Land. Den nordøstlige Deel af Sognet bestaaer af temmelig høitliggende Geestland, hvor Jordbunden er af sandmuldet og sandet Beskaffenhed med noget Hedeland mod Nord; den sydvestlige og vestlige Deel af Sognet bestaaer derimod af godt Marskland, Bredstedkog og de fornævnte 3 octroierede Koge, der fornemmelig benyttes til Kornavl; udenfor disse inddigede Koge ligger et meget betydeligt Forland, Medhallig og Jacobshallig, hvis officielle Benævnelse er Udendigsjorderne i Bredsted Amt (angaaende Forsøg, der ere giorte for at fremskynde Marskdannelsen, see Okholm Sogn). Vandafledingen skeer tildeels igjennem den saakaldte Bordelum-Siel, hvis Udløb danner en lille Havn. Tønder-Bredsted-Husum Chaussee og Flensborg-Bredsted Landevei passere Sognet.

I Sognet: Flækken **Bredsted**, paa et temmeligt ujevnt Terrain (dette antydes ved de særskilte Benævnelser Norderberg og Vesterberg for Dele af Byen) paa Geestens Affald mod Marsken, med Kirke, Præstegaard, 4 Skoler (Hovedskolen eller Rectoratet, Pigeskolen, Mellemlklassen, Elementarskolen), Apothek, Landskabets Arresthuus, Fattighuus, flere Gjæstgiverier, et Dampbrænderi og et almindeligt Brændeviinsbrænderi, Bryggeri, Garveri, flere Møller, alle Slags Haandværkere (Skomagernes Antal er meget stort).

I Flækken boe Landskabets. Embedsmænd (Amtsforvalteren tæt i Nærheden ved Husum Chaussee). Bredsted er Toldsted, ved hvilket er ansat en Toldforvalter og to Toldassistenter, og hvorunder hører en Toldoppebørselscontrolleur i Okholm; Postkontoir med en Postmester;

Postholderi. I Flækken er en Spare- og Laanekasse, paa hvilken 1ste Januar 1861 inde stod paa Interessenternes Conto ca. 76,000 Rd.

Aarlige Markeder den 6te Marts, 12te Juni, 31te Juli og 4de December med Kram, den 3die Marts med Heste (varer i 3 Dage); med Slagteqvæg hver Fredag fra Midten af October til Midten af November.

Flækken, der er deelt i 4 Kvarterer, har omtrent 400 Beboelser (i 1820: 316). Indvaanere i 1860: 2165, i 1855: 2004, i 1845: 1769. I Sognet findes ingen andre Byer, hvorimod nogle enkeltliggende Steder kaldes Odinsbjerg, Christiansborg og Teglgaard. I Sophie-Magdalenekog er en Skole og 9 støre Marskgaarde, i Reussenkog 2 store Marskgaarde og i Desmerciereskog 6 store Marskgaarde.

Indvaanere: 2451, hvoraf, som anført, i Flækken Bredsted 2165 (foruden 64 under det adelige Gods Mirebøl); i de octroierede Koge 222 og i det øvrige Landsogn 64.

I Flækken er Handel og Haandværksdrift Hovederhvervet fremfor Landbrug; dog er Handelen ikke af stor Betydning, og Vareindførselen indskrænker sig i Almindelighed til Flækkens og Omegnens Forbrug; til Udlandet udførtes fra Bredsted Toldsted i 1861: Kornvarer 1344 Tdr. Raps 2765 Tdr., Uld 97,100 Pd.

Skibsfarten fra Bredsted Toldsted, hvis Hovedudskibningssted er Bungsiel Havn ved Okholm, var i 1861: i indenlandsk Fart indgaaet 34 Fartøier af 332 Læsters Drægtighed med 183 1/4 Læsters Bestuvning, udgaaet 38 Fartøier af 334 3/4 Læsters Drægtighed med 235 1/2 Læsters Bestuvning; i udenlandsk Fart indgaaet 7 Fartøier af 81 Læsters Drægtighed med 81 Læsters Bestuvning, udgaaet 1 Fartøi af 35 1/2 Læsters Drægtighed med 25 Læsters Bestuvning. Told- og Skibsafgifterne udgjorde i 1861: 22,743 Rd., i 1860: 19,801 Rd. Ved Toldstedet var 1ste Januar 1862 hjemmehørende 10 Smaafartøier.

Sognet hører under Bredsted Landskabs-Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted Physicatdistrict (Bredsted), og danner Bredsted Amts 29de Lægd.

Landfogden i Landskabet Bredsted fungerer fortiden som Flækkefoged i Flækken Bredsted, hvis oeconomiske Anliggender bestyres af et Flækkecollegium, hvis Formand kaldes "Zwölfoberst." For Politianliggender har Flækken et Collegium af 8 Mænd ("die Achten"), hvis Formand kaldes "der Oberachte", for Landvæsensanliggender, forsaavidt angaaer Geesten, en Fuldmægtig; for Digevæsenet i Bredsted Kog en Digefoged; for Fattigvæsenssager et Fattigcollegium.

8 Huse i Flækken høre under det adelige Gods Mirebøl, med Thingpligtighed til Bredsted Landskab; Skatterne indbetales til Godsherskabet; de høre til det 2det Angler adelige Godsdistricts 98de Lægd. De 3 octroierede Koge høre til det Desmercierske Fideikommis og ere thingpligtige til Bredsted Landskab, men Øvrigheds- og Politimyndigheden udøves af Inspecteuren over de til

Fideicommisset hørende Koge i Bredsted Amt. Kogene høre til Bredsted Amts 30te Lægd og staae ikke i nogen communal Forbindelse med den øvrige Deel af Sognet.

Kirken eier en Capital paa 1338 Rd. og har nogle mindre Indtægter. Præstekaldet er et Valgkald. Kaldets Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til 1300 Rd. Kirkesproget er tydsk. Af milde Stiftelser findes i Flækken Bredsted:

1) den af afdøde Etatsraadinde Grundt i Aaret 1743 oprettede Stiftelse for Enker efter Embedsmænd og Præster i Bredsted Amt; Stiftelsen bestaaer af et grundmuret Huus paa Torvet med Bolig for 4 Enker, der foruden fri Bolig og Have nyde ca. 90 Rd. aarlig hver; Stiftelsen eier det adelige Gods Stoltelund i Tinglev Sogn, Tønder Amt, en Jordlod og 12,000 Rd. i Capitaler;

2) den af afdøde Landfoged Clement 1711 oprettede Clementinske Stiftelse for fattige Borgerenker, med Bolig for 8 Enker, der hver erholde en aarlig Understøttelse af 32 Rd.; Stiftelsen eier 9600 Rd. Endvidere ville her være at nævne: Demoiselle Maria Charlotte Claussens Legat for Studerende fra Bredsted, stiftet 1770, oprindelig 1000 Mk. Courant, nu ca. 1050 Rd. og Kompastor Sieverts Enkes Legat, oprettet 1796, stort 800 Rd., for 5 fattige Borgerenker.

Ifølge Statshaandbogen for 1863 tilhøre Sophie-Magdalenekog, 1175 Dagslet Land stor med 234,240 Rd. Taxationsværdi, Desmerciereskog 645 Dagslet Land med 129,360 Rd. Taxationsværdi, og Reussenkog 929 Dagslet Land med 183,840 Rd. Taxationsværdi, som Fideicommiss, Grev Heinrick LXIX. af Reuss-Schleitz-Köstritz.

Allerede i Valdemar II.'s Jordebog af 1231 nævnes "Brethæstath" som Kongsgods. Byen hørte da til Breklum Sogn; 1462 fik den et Capel, og 1510 sin nuværende Kirke, hvorved der indtil 1805 var ansat to Præster.

1530 fik Bredsted som Flække af Kong Frederik I. Ret til aarlig at holde to Markeder, senere Privilegier ere givne den 1632, 1633 og 1654 af Kongerne Christian IV. og Frederik III.

Den 7de April 1699 afbrændte 35 Steder i Flækken. Den 26 - 27de Marts 1858 afbrændte næsten 1/4 af Flækken, nemlig den saakaldte Østerende, ialt 78 Hovedbygninger og 16 Sidebygninger.

Bredsteds Indvaanere erholdt 1462 Tilladelse til at opbygge et Capel til Ære for den hellige Trefoldighed, Guds Moder og St. Nicolaus (denne Helgens Billede findes endnu i Kirkens Segl med Omskrift: *S. Nicolae ora pro nobis*). Allerede før Reformationen, formodentlig 1510, blev Capellet til en Sognekirke. Kirken er opført dels af Kampesteen, dels af Muursteen; fladt Loft; paa Taget et lille Spiir. Det anføres i Beretningen, at Kirkens Bygning er meget forfalden og at en Ombygning skal skee 1867. Orgel; Series pastorum.

Medhallig og Jacobshallig (tidligere Harmelfshallig) ere gamle Halliger, der findes paa Meyers Kort. Paa Jacobshallig findes Spor af de tidligere her paabegyndte Diger.

Den 1778 uden Livsarvinger afdøde Geheimeconferentsraad Johan Heinrich Desmercieres (gift med en Comtesse Friis, see Beskr, af Kongeriget Spec. Deel II. S. 659), der skal have været en naturlig Søn af Johan Heinrich Huguetau, Lehns greve af Gyldensteen (om denne see Beskr. af Kongeriget Spec. Deel I. S. 640), efterlod en betydelig Formue, hvoriblandt endeel Kogsjorder i Bredsted Amt. Han testamenterede som Fideicommiss den største Deel af denne Formue, tildeels i Overensstemmelse med Grev Gyldensteens Testamente, til Grev Heinrich XLIII. Reuss, der var en Søn af Grev Heinrich VI. Reuss og Grev Gyldensteens Datterdatter, født Marquise af Monteleone. See "Nachrichten über das von dem Weiland Geheimn-Conferenzrath J. H. Desmercieres gestiftete Fideicommiss" i Juridisk Ugeskrift for Hertugdømmet Slesvig Nr. 32 og 33 for Aaret 1861.

Bjerrum (Bargum) Sogn omgivet af Breklum, Bordelum, Langhorn, Stedesand og Enge Sogne. Kirken vestligt i Sognet, 3 1/2 Mile nord nordvest for Husum og 3 1/2 Mile syd sydøst for Tønder. Arealet, ca. 2291 Tdr. Land, bestaaer i den sydlige og sydøstlige Deel af fladt Geestland, der mod Vest er af god muldet Beskaffenhed, men mod Øst sandet og mager, tildeels Hedeland; den nordlige og nordvestlige Deel af Sognet bestaaer af mindre godt Marskland (Bjerrumkog), der dog i de senere Aar er meget forbedret; ved Gl. Bjerrumdige er Bjerrumkog adskilt fra Størteværkkog. Søholmaa danner Nordgrænsen og er paa den største Strækning af dens Løb langs Sognet forsynet med Sommerdiger. Tønder-Husum gamle Landevei (Chaussee) passerer Sognets østlige Deel.

I Sognet: Byerne Vester-Bjerrum med Kirke, Præstegaard, Skole, 2 Kroer og 2 større Bøndergaarde, Øster-Bjerrum med Skole, Kro, 2 Vindmøller og 1 større Bondegaard, Søholmbro med 2 Kroer. Enkelte Steder og Samlinger af Beboelser ere Bjerge, Bjerrumdige, Bjerrumhede, Bøl og Svinevad. Ialt i Sognet Præstegaarden, 3 større Bøndergaarde, 64 Gaarde, og 39 Huse med Jord og 36 Huse uden Jord. Udenfor Byerne ere beliggende 8 Gaarde og 5 Huse.

Indvaanere: 856. Landbrug er Hovederhvervet. En Deel af den fattigere Befolkning finder Erhverv ved Digearbeide.

Sognet hører under Bredsted Landskabsjurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted) og Bredsted Physicatdistrict (Bredsted); danner Bredsted Amts 25de og 26de Lægd.

Sognet er deelt i 2 Bondefogeddistricter: Øster-Bjerrum og Vester Bjerrum. 4 Huse i Øster-Bjerrum og 1 Huus i Søholmbro høre under det adelige Gods Mirebøl i Breklum Sogn, med Thingpligtighed til Landskabet Bredsted; Skatterne indbetales til Godsherskabet; de høre til det 2det Angler adelige Godsdistricts 95de Lægd.

Præstekaldet er et Valgkald. Præstekaldets Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til ca. 650 Rd. Kirkesproget er tydsk.

Kirken er lille, uden Taarn, men med Klokkehuus, fladt Loft.

Langhorn Sogn omgivet af Okholm, Bordelum, Bjerrum, Stedesand og Risum Sogne. Kirken sydvestligt i Sognet, 3 3/4 Mile sys sydøst for Tønder og 3 Mile nordvest for Husum. Arealet ca. 8382 Tdr. Land, hvoraf de nordlige Totrediedeles bestaae af mindre godt, lavtliggende Marsk- og England, der i Reglen staaer under Vand om Vinteren (Langhorn Gammel-Kog og Langhorn Nye-Kog), hvorimod Sognets sydlige Trediedeel er helt Geestland, hvor Jordbunden bestaaer af løst Sand, tildeels Flyvesand, Rester af fordums Sandklitter, der ere mangelfuldt dæmpede og derfor oftere have foraarsaget Ødelæggelse i den nærmeste Omegn; mod Syd ere de sparsomt bevoxede med Lyng. Tønder-Bredsted-Husum Chaussee passerer Sognets østlige Deel.

I Sognet: Byerne Vester-Langhorn med Kirke, 2 Præstegaarde, Skole, 6 Kroer og 1 Vindmølle, Øster-Langhorn med Skole, Kro og Vindmølle, Lohede med Kro, Munkebøl med Skole, 1 Kro og Vindmølle (disse 4 Byer ere saaledes sammenbyggede langs Geestkanten, at de danne een ca. 3/4 Miil lang By), Eskebøl med Skole ligger i Marsken paa opkastede Værfter. Endeel Huse benævnes Langhornhede og Bolhuse. Ialt i Sognet 2 Præstegaarde, 95 Gaarde og henved 300 Huse.

Indvaanere: 1931. Landbrug er Hovederhvervet. I Sognet findes endeel Haandværkere; en stor Deel af den fattigere Befolkning ernærer sig ved Dagleie i Marsken. I Langhorn afholdes aarlig 3 Markeder, nemlig den 20de Januar, 23de Juni og 25de August.

Sognet hører for Størstedelen under Bredsted Landskabs Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted Physicatdistrict (Bredsted), og danner Bredsted Amts 20de, 21de, 22de, 23de og 24de Lægd. Sognet er deelt i 4 Bondefogeddistricter ("Bauerlage"), Vester-Langhorn, Øster-Langhorn, Lohede og Munkebøl.

Bolhuse høre under Tønder Amt, Bøking Herreds Jurisdiction, Tønder Landskriveri og til Tønder Amts 26de Lægd. Nogle Steder høre under det adelige Gods Mirebøl i Breklum Sogn, med Thingpligtighed til Bredsted Landskab og Skatters Indbetaling til Godsherskabet; de høre til det 2det Angler adelige Godsdistricts 95de Lægd.

Ved Kirken er ansat en Hovedpræst og en Diaconus, begge disse Præstekald ere Valgkald. Kaldenes Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til resp. 600 Rd. og 375 Rd. Fattigvæsenet eier et af afdøde Diggreve Jacobsen i Tønder stiftet Legat, bestaaende af en Capital paa 15,400 Rd. og nogle Landstrækninger i Rudbølkog; endvidere eier Sognet et Legat for 5 fattige Enker, skjænket af Poul Ingversen. Kirkesproget er tydsk.

Kirken med en 1722 tilbygget Fløi, temmelig rummelig, med fladt Loft. uden Taarn; Orgel med pompøs Indskrift, skjænket af den her i Sognet fødte Seneca (Sønke) Ingversen, der som hollandsk Resident i Cheribon paa Java havde erhvervet store Rigdomme og ved sin Hjemkomst købte Godset Gjelting af Kongen og ophøiedes i Friherrestand (see Gjelting); Altertavle og Prædikestol med Træsniisarbeide.

Kirkebyens Navn (tidligere "de langhe Horne" eller blot "Horne") hidrører fra det gamle af Friserne i Form af et Horn opførte Dige, hvorpaa de første Huse vare byggede. Allerede 1399 nævnes Præsten "Thidericus in Horne".

Eskebøl (tidligere Oskebøl) havde forhen en egen Kirke paa Værften Ælthorp (Olddorp d. e. Gammelbyen), hvilken Kirke endnu existerede 1407.

Okholm Sogn (Okholm Kog og Louise-Reussenkog) omgivet af Bordelum, Langhorn og Faretoft Sogne samt af Vesterhavet. Kirken midt i Sognet, 4 Mile syd sydvest for Tønder og 3 1/2 Mile nordvest for Husum. Arealet ca. 3387 Tdr. Land (incl. Forlandet), hvoraf den kun i kirkelig Henseende til Sognet hørende octroierede Louise-Reussenkog 748 Dagslet; Jordbunden bestaaer i den egentlige Okholmkog af fortrinligt Marskland, der fornemmelig benyttes til Græsning;

Vandtilstrømningen fra de mod Nord og Øst tilgrændsende Jorder, og hvilken den lave Beliggenhed ikke tillader noksom at aflede, giver ofte Oversvømmelse og om Vinteren staaer sædvanligviis den større Deel af Kogen under Vand; i Louise-Reussenkog, der for tidlig er inddiget, er Marskbunden paa flere Steder mindre god; Kogen benyttes fornemmelig til Kornavl. Den regulerede Søholmaa eller den saakaldte Kongecanal danner Sognets Nordvestgrændse og løber gennem tvende Sluser ved Bungsiel under Havdiget ud i Vesterhavet; her dannes den lille Bungsiel Havn (2 - 12 Fod); en Vandløsning, der optager Vandet fra Langhorn og Sterdebøl Koge, løber midt igjennem Sognet og føres ved en Sluse under Havdiget ud i Vesterhavet.

I den sydlige Deel af Sognet findes tvende, ved Digebrud fremstaaede, saakaldte Hveler, der ere smaa, men dybe Søer paa den indvendige Side af Sødiget. Udenfor Louise-Reussenkog er et betydeligt Forland under Dannelsen; for at fremskynde denne Marskdannelse har man gjort Forsøg med at lægge en ca. 3/4 Miil lang Dæmning fra Forlandskanten til Hamburger-Halligen.

I Sognet: ingen egentlige Byer, men endeel Samlinger af Beboelser eller enkeltliggende Steder, der enten ligge paa opkastede Værfter (Vierrer) eller langs Digerne; de vigtigste Værfter ere: Kirkeværft med Kirke, Præstegaard, Skole, Vindmølle og Kro, Petersværft en større Marskgaard, Todensværft. Sydværft, Sønnensværft, Gaardværft, Feddersværft, Nordværft, Christiansværft, Reiklsværft, Egensværft, Grønsværft, Dideriksværft; Nørredige med Skole, Sønderdige, Munkebro Kro, Bungsiel med Kro. Ialt i Sognet Præstegaarden, 1 større Marskgaard, 20 større og 79 mindre Steder, hvoraf 46 uden Jord.

Indvaanere: 544, hvoraf 25 i den octroierede Louise-Reussenkog. Landbrug er Hovederhvervet. En stor Deel af Sognets Jorder eies af udenfor Sognet Boende, og er den fattige Deel af Befolkningen henviist til Erhverv ved Digearbejde og hvad dertil hører. Lidt Fiskeri drives fornemmelig af Aal. Om Skibsfarten fra Bungsiel Havn see Bredsted.

Sognet hører under Bredsted Landskabs Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted Physicatdistrict (Bredsted); danner Bredsted Amts 27de og 28de Lægd.

Okholm Kog har en Kogsfuldmægtig. Den octroierede Louise-Reussenkog, der hører til det Desmercierske Fideicommissgods, er thingpligtig til Bredsted Landskab, men Øvrigheds- og Politimyndigheden udøves af Inspecteuren over de til Fideicommisset hørende Koge i Bredsted Amt; hører til Bredsted Amts 30te Lægd. Kogen staaer iøvrigt ikke i nogen communal Forbindelse med Sognet.

Præstekaldet er et Valgkald. Kaldets Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til ca. 750 Rd. Kirkesproget er tydsk.

Okholm Sogn, der henføres paa gamle Fortegnelser til Nordstrand, forgik i de store Vandfloder 1362 og 1436 paa en Hallig nær, der 1550 skal være bleven inddiget (1597 kalder Heinrich Rantzau den endnu en Ø). Helligkors-Kirken byggedes 1555 og ødelagdes 1634 tilligemed den største Deel af Sognet. 1641 reistes nye Diger; den nuværende Kirke er opført 1647 deels af Kampesteen og deels af Muursteen, hvilke sidste Kong Christian IV. gav fra Ruinerne af Fru Mettes Gaard i Uphusum ved Bordelum, hvilken 1629 var opbrændt af de Keiserlige; ved Kirken et Klokkehuus, opført for ca. 20 Aar siden; den ene Side af Kirkens Tag er teglhængt, den anden straatakt. Prædikestolen og Døbefonten have tidligere haft Plads i en Kirke paa Nordstrand, saaledes som følgende Indskrift paa Prædikestolen udviser: "*Anno 1647 hat Johann Wittmack Oberster und Landvogt diesen Kanzel und Tausstein aus Odenbüll in Nordstrand erkaufft, hierher verehret und setzen lassen.*" Paa en Tavle med series pastorum læses: "*Anno 1550 ist Ockholm umgedeichet und die erste Kirche erbaut 1555.*"

Bordelum Sogn omgivet af Okholm, Langhorn, Bjerrum, Breklum og Bredsted Sogne. Kirken omtrent midt i Sognet, 4 1/4 Mile syd sydøst for Tønder og 2 1/2 Mile nordvest for Husum. Arealet 2312 Tdr. Land, excl. den octroierede Ny-Sterdebølkog med 480 Dagslet (ubeboet); den østlige Deel af Sognet bestaaer af høitliggende, sandet og magert Geestland, der ved Stolbjerg har en ikke ubetydelig Høide, og hvorfra haves en viid Udsigt over den flade Marsk; i denne Deel af Sognet findes endeel Hedeland (Bordelum- og Dørpum-Hede); den mindre vestlige Deel af Sognet bestaaer af ret godt Marskland (Sterdebøl-Gammelkog, Sterdebøl-Nykog og Bordelumkog). Et mindre Vandløb, der falder i Søholmaa, danner Grændsen mod Øst. Tønder-Bredsted-Husum Chaussee passerer Sognet.

I Sognet: Bordelum Kirke, eenligt beliggende midt imellem Byerne Vester-Bordelum med Præstegaard, Skole og Kro, og Øster-Bordelum med Kro,

endvidere de langs Kanten af Marsken liggende Byer Ophusum med Vindmølle, Ebøl med Fattigarbejdsanstalt, Sterdebøl med Skole, 2 Kroer og Vindmølle, Byttebøl med Skole, Lund og Adebøl; i den østlige Deel af Sognet ligger den store By Dørpum med Skole; Samlinger af Beboelser og enkeltliggende Steder ere Stolbjerg Vindmølle med 4 Huse, Bordelumhede, Dørpumhede og Kroerne Glücksberg og Hoffnungsthal. Ialt i Sognet Præstegaarden, 148 Gaarde, 22 Huse med Jord og 21 Huse uden Jord. Udenfor Byerne ere beliggende 9 Huse.

Indvaanere: 1355. Landbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører for Størstedelen under Bredsted Landskabs Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted Physicatdistrict (Bredsted); danner Bredsted Amts 16de, 17de, 18de og 19de Lægd. Sognet er deelt i 7 Bondefogeddistricter, Vester-Bordelum, Øster-Bordelum, Sterdebøl, Ebøl, Byttebøl, Adebøl og Dørpum.

Tvende Steder i Byerne Byttebøl og Sterdebøl høre under det adelige Gods Kjærherred med Thingpligtighed til Kjær Herred, Tønder Amthuus, og Skatterne indbetales til Godsherskabet; de høre til det 2det Angler adelige Godsdistricts 106te Lægd.

11 Steder i Byen Dørpum høre under det adelige Gods Mirebøl med Thingpligtighed til Bredsted Landskab, og Skatterne indbetales til Godsherskabet; de høre til det 2det Angler adelige Godsdistricts 97de og 98de Lægd. I den octroierede Ny-Sterdebølkog er ingen Beboere; Kogen staaer under en Inspecteur, der udøver Øvrigheds- og Politimyndigheden. Præstekaldet er et Valgkald. Kaldets Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til ca. 1320 Rd. Kirkesproget er tydsk.

Ifølge Statshaandbogen for 1863 har Ny-Sterdebølkog 3 Hovedparticipanter, et Areal af 480 Dagslet Land med 75.320 Rd. Taxationsværdi.

Kirken, deels af Kampesteen, deels af Muursteen, uden Taarn, men med et hosliggende Klokkehuus, hvorpaa en Taarnspids; Skibet med fladt Loft, Choret hvælvet. 1629 afbrændte Kirken ved Klokkerens Uforsigtighed, da han vilde skyde Duer paa Kirkens daværende Straatag; Alterbladet kom 1634 tildrivende fra Rørbæk paa Nordstrand. Ved Kirken var indtil 1799 ansat 2 Præster.

Bordelum Sogn er bekjendt af separatistiske Bevægelser i forrige Aarhundrede. Præsten Peter Lorenzen holdt 1736 i Forbindelse med en Student Franciscus Marcus Barsønius religiøse Privatforsamlinger, hvilke efter Præstens samme Aar indtrufne Død fra 1738 fortsattes af Sidstnævnte tilligemed en Candidat David Baer paa fri Mark, og som ogsaa udbredte sin til de omliggende Sogne. Separatisterne lode haant om Sacramenterne og Prædikeembedet, vilde ophæve Ægteskabet o. s. v. I Februar 1739 blev en Commission af det flensborgske Conststorium sendt til Bordelum for at undersøge Sagen; Conventiklerne bleve forbudne, men de bestode alligevel en Tid lang, og endnu 1754 blev Tugthuus og Landsforviisning decreteret som Straf for Deeltagerne.

Ophusum var forhen et adeligt Gods, som tilhørte Familien v. Ahlefeldt (og især blev forstørret af Fru Mette v. Ahlefeldt *), efter hende kaldes endnu et 1721 særlig inddiget Landstykke Fraumettentog), senere kom under Regjeringen og derefter blev udparcelleret. Af den med Volde og Grave omgivne Borg, som afbrændte i Trediveaarskrigen, findes endnu Spor; Stenene bleve brugte til Okholm Kirkes Bygning.

*) Om hende see v. Stemann's "Die Familie Andersen" i Slesv. Provindsialefterretninger 1862, S. 263.

Vest for Bordelum Kirke findes i en lille Dal nogle Kilder, der i Aarene 1770 - 80 og senere 1808 - 10 havde Ry for at besidde lægende Kraft, og som derfor benyttedes af mange Syge.

Breklum Sogn omgivet af Bredsted, Bordelum, Bjerrum, Enge, Hjoldelund, Trelstorp og Hatsted Sogne. Kirken sydvestligt i Sognet, 4 3/4 Mile syd sydøst for Tønder og 2 Mile nord nordvest for Husum. Arealet 4501 Tdr. Land, nemlig 2293 Tdr. Geest- og 2208 Tdr. Marskland, med en Skatteværdi af resp. 139,580 Rd. og 292,720 Rd., hvoraf den større nordøstlige og nordlige Deel bestaaer af høitliggende bakket Geestland med sandmuldede, sandede og skarpsandede Jorder, der mod Nord og Øst gaee over i golde Hedestrækninger; den mindre sydvestlige og sydlige Deel af Sognet bestaaer af ret godt Marskland (Breklumkog, Almtorp-Marsk og Valsbølkog).

Den nordlige Grændse mod Tønder Amt dannes af Søholmaa, der optager et Syd fra kommende mindre Vandløb, som paa en Strækning danner Sognets Vestgrændse; den sydlige Grændse mod Husum Amt dannes af Arlaa, der optager den nordostfra kommende Vomsteda. Almtorp saakaldte Sø ligger nu paa Grund af en bedre Afvanding i Reglen tør, men om Vinteren og efter stærke Regnskyl oversvømmes Engene af Indvandet. Tønder-Bredsted-Husum Chaussee og Flensborg-Bredsted Landevei passere Sognet.

I Sognet: Byerne Breklum med Kirke, 2 Præstegaarde, Skole, 2 Kroer, Teglværk og Fattighuus, Valsbøl med Kro og Teglværk, Nørre- og Sønder-Strukum med Skole, Kro og Vindmølle, Fesholm, Borsbøl med 2 Kroer, Ridderup, Almtorp med Skole og Kro (alle disse Byer ere beliggende tæt ved hinanden paa Geestkanten langs Marskgrændsen), Sønnebøl med Skole, Kro og Teglværk, Folsted med Skole, Høgel med Skole og 2 Kroer, Lytjenholm med Skole og 1 Kro, Store- og Lille-Ellerbøl. Samlinger af Beboelser og enkeltliggende Steder ere det adelige Gods Mirebøl, hvis Hovedgaard er udparcelleret, Møgelbjerg, Vindert, Luxborg, Knasterholmkro. Ialt i Sognet 2 Præstegaarde, 194 Gaarde, 105 Huse med Jord og 82 Huse uden Jord. Udenfor Byerne ere beliggende 9 Gaarde og 26 Huse.

Indvaanere: 2131. Landbrug er Hovederhvervet. Endeel Tørv afsættes fornemmelig til de i Sognet værende Teglblænderier.

Sognet hører under Bredsted Landskabs Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted

Physicadistrict (Bredsted); danner Bredsted Amts 11te, 12te, 13de, 14de og 15de Lægd.

Sognet er deelt i 11 Bylag, hver med en Bondefoged. De sønden for Arlaa i Hatsted-Marsk beliggende Byer Store- og Lille-Ellerbøl høre kun i kirkelig Henseende her til Sognet (og det endda kun medens Beboerne ere i levende Live, thi de blive begravede paa Hatsted Kirkegaard); i Alt øvrigt høre de under det til Husum Amt hørende Hatsted Sogn.

Endeel af Byen Lytjenholm og enkelte Steder i de andre Byer høre under det adelige Gods Mirebøl med Thingpligtighed til Bredsted Landskab og Skatters Indbetaling til Godset; de høre til det 2det Angler adelige Godsdistricts 98de Lægd.

Kirken eier en Capital paa 4076 Rd. og vedligeholdes forøvrigt af Kirketienden. Ved Kirken er ansat en Hovedpræst og en Diaconus; begge disse Præstekald ere Valgkald. Kaldenes Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til resp. 1550 Rd. og 500 Rd. Kirkesproget er tydsk. Sognets Skole- og Fattigvæsen eier flere mindre Legater.

Breklum Kirke, der ligger paa en Høi lidt østligt for Byen, er opført af røde Muursteen og fortjener at fremhæves som en af de smukkeste byggede Landsbykirker, Middelalderen har efterladt os. Den temmelig anseelige Taarnbygning er her ikke, som det almindeligviis er Tilfældet, senere tilføjet, men den fremtræder meget mere som et oprindeligt Led af Kirken selv, der saaledes i hele sin Udstrækning lige fra Chorets østlige Rundbygning og hen til Vestenden udgjør et sammenhængende og meget tiltalende Mindesmærke fra Rundbuestilens Slutningstid.

Fra en i den seneste Tid foretagen Hovedreparation skriver sig den Udvidelse af Vinduerne, hvorved man har forladt det Forbillede, som var givet i de temmelig høie, men ikke ret brede, rundbuede Vinduer, hvoraf nogle endnu dengang vare tilbage i deres oprindelige Form; derfra hidrører ogsaa de Decorationer, hvormed den gamle Indgangsdør til Chorets Sydside saavel som den nye i Taarnets Vestende ere blevne forsynede. Paa Chorets Rundbygning vise dog endnu de tre tilmurede smaa Vinduer de oprindelige Omrids, og uforstyrret har Kirken ogsaa beholdt sin smukke gamle Fodgesims og sin sammenslyngede Rundbuefrise, der med Steenhjørneornamentet i den fordybede Rende ovenover fortsættes, navnlig da paa Nordsiden, uafbrudt heelt hen til Bygningens vestlige Forside. Forneden danner nemlig Breklum Kirkes Taarn i det Ydre, ogsaa med Hensyn til Breden, en umiddelbar Fortsættelse af Skibet, medens det ovenover Kirketaget bliver betydeligt smallere, som Følge af at dets Nord- og Sydmure her bæres af de Muurpiller, der indvendig afdele Underbygningen i en bred Midtgang og tvende smallere Sidegange. Disse sidste, hvis Bredde er omtrent halvtredie Alen, have i det Mindste tildeels endnu beholdt deres gamle Tøndehvælvinger.

Det egentlige Taarn, hvis gamle Ydre er bedst bevaret mod Nord og Øst, ender foroven i fire Gavle, over hvilke det ottekantede Spiir stiger iveiret. - Hvad Kirkens Indre angaaer, da er Choret hvælvet, medens Skibets gamle Bjælkeloft derimod er blevet beklædt med et hvidt Gipsdække, der er besat med Guldstjerner. Murene selv ere malede med en guul Farvetone. Prædikestolen med smukt Snitværk, ifølge en Indskrift paa samme skjænket 1446 af Johannes Wittemack *), Capitain og Diggreve, samt Hustru Telsa Wittemack.

*) Joh. Wittemack blev senere Oberst, General-Quarttermester, Herredsfoged og 1670 Landfoged i Bredsted Landskab, hvilken Post han beklædte til 1676 (Nachrichten über das Amt Bredstedt, S. 59). Han skal have været en naturlig Søn af Christian IV.

Den nuværende Altertavle har Kirken faaet 1741. Ved den nordlige Side af dette fandtes tidligere en muret Pille, der bar det gamle malede Trebillede af Kong Oluf den Hellige, som nu er anbragt nede ved Kirkens vestlige Hovedindgang, og som snart er blevet antaget for et Billede af Kong Oluf Hunger, snart for en Afbildning af Kong Niels, i hvilken Anledning Suhm har optaget et Kobberstik derefter i 5te Tome af sin Danmarks Historie. Det skriver sig først fra Middelalderens Slutning, og dets Tilstedeværelse i Kirken er saa meget mindre forunderlig, som man veed, at her fandtes et Alter, der var indviet til samme Helgen.

Om Breklum Kirkes første Anlæggelse haves forskjellige Sagn af samme Slags, som forekomme ved mangfoldige andre Kirker, f. Ex. at tre Jomfruer have ladet den bygge, at den egentlig skulde have ligget paa et andet Sted o. s. v.

Af større Betydning i historisk Henseende er den Underretning, vi skyldte en vis Philippus vor deme Brocke, der var Sognepræst her ved Udgangen af det 15de Aarhundrede. Han siger nemlig om sig selv, at han var den 14de Sognepræst i Breklum eller Brekling. som det i ældre Tid kaldtes. I sin kirkelige Statistik anstaaer Dr. Jensen ifølge denne Angivelse Kirkens Alder til omtrent 300 Aar ved den nævnte Tid, og betragte vi Kirkens Bygning, vil det heller ikke forekomme os usandsynligt, at den kan hidrøre fra Tiden nærved 1200. Man maa dog herved blot ikke glemme, at fordi der ved den Tid var en Kirke i Breklum, er det dermed ingenlunde givet, at det var den nuværende Kirkebygning, som dengang stod der. Flere Omstændigheder vidne om, at denne Kirke i Middelalderen har havt en mere end almindelig Betydning og Anseelse. Foruden af dens høie Afgift til Bispestolen (Cathedraticum), i hvilken Henseende den hørte til den høiest beskattede Klasse af Kirker, erindres vi derom ved de fire Altere, som den vides at have havt foruden Hovedalteret. Ja den nævnes endogsaa udtrykkelig som Hovedkirke ("protecclesia") i Anledning af en Synode eller et Møde af Geistlige, som holdtes her 1510.

I Nærheden af den var det gamle Thingsted for Nørre-Gøs Herred. Ved 1462 udgik Bredsted Kirke som et Capel herfra, men Beboerne deromkring betragtedes dog som henhørende til Breklum Sogn, indtil hiint Capel omtrent 1510 selv ophøiedes til en Sognekirke.

Blandt mærkelige Begivenheder og Ulykker maa ved Breklum Kirke, foruden Spirets Brand ved Lynild Aar 1500, fornemmelig nævnes en Tildragelse, som fandt Sted her 1399, da endeel Frisere havde søgt Tilflugt i Kirken for Holstenerne, der havde gjort Indfald i Landet. Angriberne - ikke, som det sædvanlig hedder, de Danske under Kong Eriks Anførsel - satte da Ild paa Kirkens Tagværk, hvorved de ulykkelige Indesluttede paa en ynkelig Maade omkom under det neddryppende smeltede Bly.

Breklums Præstehistorie er ikke uden Interesse. Fra 1614 til 1621 havde Kirken paa eengang 3 Præster, der var Fader, Søn og Sønnesøn, alle med Navnet Joh. Hansen Brekling, idet nemlig Sønnen var sin gamle Fader adjungeret som Hovedpræst, og Sønnesønnen samtidig var Diaconus. Th. Møllmann 1643 - 48 var den første Præst her, der førte Kirkebøgerne paa Høitydsk. Hans Eftermand Daniel Luther, født i Soest i Westphalen, var en Sønnesøn af Reformatorens Søn Hans. Efter ham fulgte hans Søn Theodor Luther, død 1732. Fra 1787 til 1826 var den bekjendte Historiker og Oldgrandsker N. Outzen Præst i Breklum.

Det adelige Gods Mirebøl tilhørte 1598 Familien v. Ahlefeld, 1618 v. d. Wisch, 1626 v. Rantzau, derefter atter v. Ahlefeldt, 1751 v. Thienen, 1768 Justitsraad Ant. Fred. Piper, 1783 Jacobæus, 1809 C.Christiansen, nu Madame Boysen.

Lytjenholm var forhen et adeligt Gods, som 1463 tilhørte Wentse Frese, 1491 Thiellof v. d. Wisch, og kort derefter kom til Slesvig Bispestol. Borgpladsen er endnu kjendelig.

Angaaende Store- og Lille-Ellerbøl s. Hatsted S.

Imellem Lytjenholm og Goldelund i Hjoldelund Sogn findes en 500 Skridt lang Vold, der benævnes Daneværksvolden; den har en ringe Høide og gaaer i øst-vestlig Retning; Historien har Intet opbevaret om denne mærkelige Oldtidslevning.

Hjoldelund (Joldelund) Sogn omgivet af Breklum, Trelstorp, Fjorde, Store-Vi og Nørre-Haksted Sogne. Kirken sydøstligt i Sognet, 2 3/4 Mile nordøst for Husum og 3 1/4 Mile sydvest for Flensborg. Arealet, ca. 7762 Tdr. Land, er i den østlige og sydlige Deel høitliggende og bakket (Kambjerg 109 Fod) med Fald mod Nordvest til Søholmaa; den største Deel af Sognet bestaaer af Hede- og Mosestrækninger, og kun den mindre, omkring Byerne liggende Deel er opdyrket; Jordsmonnet er af sandet og skarpsandet Beskaffenhed. Tvende af Søholmaaens Tilløb, nemlig Goldebækken og Lindaaen, løbe i den nordlige Deel af Sognet; Bomstedaas danner paa en Strækning Sydgrændsen. Flensborg-Bredsted Landevei passerer Sognet.

I Sognet: Byerne Hjoldelund med Kirke, Præstegaard, Skole, Kro og Vindmølle, Goldelund med Skole og Kro, Goldebæk med Skole og Kro; Samlinger af Beboelser og enkeltliggende Steder ere Sønderhuse eller Sønder-Lindaa (3 Gaarde og 2 Huse), Hogelund med Kro (7 Huse), Heinsbæk

Vandmølle, Koloniststederne paa Kolkhede med Biskole (6 Huse). Ialt i Sognet Præstegaarden, 63 Gaarde og ca 70 Huse. Udenfor Byerne ere beliggende 4 Gaarde og 15 Huse.

Indvaanere: 712. Landbrug er Hovederhvervet. Endeel Tørv samt noget Vox og Honning afsættes.

Sognet hører under Bredsted Landskabs Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted Physicatdistrict (Bredsted); danner Amtets 7de Lægd. Sognets communale Anliggender bestyres af en Sognefuldmægtig. Præstekaldet er et Valgkald. Kaldets Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til 800 Rd. Kirkesproget er blandet.

Kirken er opført af Kampesteen, uden Taarn og Hvælvinger, dog ved en i 1861 foretagen Restauration forsynet med et Spiir paa Vestgavlen; Taarnet nedbrudt 1741; Klokkerne hænge i et tilbygget Klokkehuus; series pastorum.

Kirkebyen skal forhen have ligget imellem de lynggroede Sandhøie mod Sydvest, hvor Kambjerg hæver sig til en Høide af 109 Fod, og været en anseelig By; der skal ogsaa findes Levninger af Mure, Brolægning og Brønd.

Fjorde Sogn omgivet af Hjoldelund, Trelstorp, Olderup, Svesing, Treja, Jørl og Store-Vi Sogne. Kirken sydligt i Sognet, 1 3/4 Miil nordøst for Husum og 3 1/4 Mile vest nordvest for Slesvig. Arealet, ca. 17,182 Tdr. Land, er høitliggende og bakket, gjennemskaaret af betydelige Mose- og Engdrag og store Hedestrækninger; enkelte Skovpletter findes endnu i Sognet, den største ligger ved Landsbyen Pobøl; Jordsmonnet er idet Hele taget mager, sandet og sandmuldet, bedst i den sydvestlige Deel. Arlaa udspringer her i Sognet og danner det meste af Sydgrændsen, den optager et nordfra kommende mindre Vandløb; i den nordlige Deel af Sognet udspringer Bomsteda, der her fører Navn af Østena. Flensborg-Husum Chaussee passerer midt igjennem Sognet, og Flensborg-Husum Jernbane berører Sognets sydøstlige Hjørne.

I Sognet: Byerne Fjorde med Kirke, Præstegaard, Skole, 3 Kroer og 2 Vindmøller, Bondelum med Biskole, Bjerrup med 2 større Bøndergaarde, Skole og Kro med Ølbryggeri, Bokslund, Ekstok med Kro, Helstrup med Biskole, Kragelund, Norsted med Skole, Spinkebøl, Brok, Haselund, Kollund med Skole, Løvested med Skole og Kro, Østena, Pobøl, Solved med Skole og Kro. Samlinger af Beboelser og enkeltliggende Steder ere Askebro med Kro, Nykro, Østenaagaard, Pobølgab og nogle Coloniststeder. Ialt i Sognet Præstegaarden, 2 større Bøndergaarde, 167 Gaarde, 55 Huse med Jord og 19 Huse uden Jord. Udenfor Byerne ere beliggende 17 Gaarde og 21 Huse.

Indvaanere: 1757. Landbrug er Hovederhvervet. Afsætningen af Tørv er ikke ubetydelig. I Kirkebyen afholdes aarlig Marked den 23de April og 8de September med Kram, Heste og Kvæg.

Sognet hører under Bredsted Landskabs Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted Physicatdistrict (Bredsted); danner Amtets 1ste, 2det, 3die, 4de, 5te og 6te Lægd. Sognet danner eet Sognefogeddistrict. Præstekaldet er et Valgkald. Kaldets Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til 1400 Rd. Kirkesproget er blandet. Sognet eier flere af afdøde Gaardmand Lorentz Jensen stiftede Legater, hvis aarlige Renter uddeles til Studerende, Seminarister, m. m.

Kirken ligger nordlig for Byen Fjorde paa en Høide og er med sit afstumpede Taarn synlig i lang Afstand, endog i Vesterhavet. Skibet og Taarnet er af Kampesteen, Choret af Muursteen; sidstnævnte er hvælvet, hvorimod Skibet har fladt Loft. Gammel Granit-Døbefont. Ved Kirken var indtil 1811 ansat 2 Præster. Sognets og Kirkebyens Navn kommer af Fjeld og hidrører fra den høie Beliggenhed. I dette Sogn findes mange Gravhøie.

Spinkebøl, Haselund og Kragelund vare forhen Adelsgoods.

Trelstorp (Dreisdorp) Sogn omgivet af Breklum, Hjoldelund, Fjorde, Olderup og Hatsted Sogne. Kirken nordvestligt i Sognet, 2 1/4 Mile nord for Husum og 4 1/4 Mile sydvest for Flensborg. Arealet, ca. 7218 Tdr. Geestland, bestaaer i den mindre sydvestlige Deel af let saakaldet Marskland (Bomsted-Marsk og Arenshøvt-Marsk), hvorimod den større nordøstlige Deel bestaaer af sandmuldet, sandet og skarpsandet Geestland, der er gjennemskaaret af betydelige Mose- og Engdrag; i den nordøstlige Deel af Sognet findes store Hedestrækninger og mod Sydost lidt Skov. Arlaa danner Sydgrænsen; Bomstedaa gjennemløber Sognets nordlige Deel og danner paa en Strækning Vestgrænsen, tæt udenfor hvilken den falder i Arlaa.

I Sognet: Byerne Trelstorp med Kirke, Præstegaard, Skole, 4 Kroer og 2 Vindmøller, Bomsted med Skole, 2 Kroer og Fattighuus, Store-Arenshøvt med Skole, Lille-Arenshøvt. Samlinger af Beboelser og enkeltliggende Steder ere Petersborg Vindmølle, Morgenstern Kro, Hohenhørn Kro, Fresenhof, Nordfeld, Jægerkro og Steinberg. Ialt i Sognet Præstegaarden, 96 Gaarde og 153 Huse. Udenfor Byerne ere beliggende 7 Gaarde og 44 Huse.

Indvaanere: 1418. Landbrug er Hovederhvervet. Afsætningen af Tørv er betydelig. Noget Vox og Honning sælges.

Sognet hører under Bredsted Landskabs-Jurisdiction (Bredsted), Bredsted Amtstuedistrict (Bredsted), Bredsted Huusfogeddistrict (Bredsted), Bredsted Physicatdistrict (Bredsted); danner Amtets 8de, 9de og 10de Lægd.

Sognet er deelt i 3 Bondefogeddistricter, Trelstorp, Bomsted og Arenshøvt. 4 Steder i Byen Trelstorp høre under det adelige Gods Mirebøl med Thingpligtighed til Bredsted Landskab, men med Skatters Indbetaling til Godset; de høre til 2det Angler adelige Godsdistricts 96de Lægd.

Kirken har en aarlig Indtægt af ca. 142 Rd., men maa forøvrigt vedligeholdes af Sognet. Præstekaldet er et Valgkald. Kaldets Indtægter kunne ifølge den foreliggende Beretning anslaaes til 1200 Rd. Kirkesproget er tydsk. Fattigvæsenet eier et mindre Legat.

Trelstorp Kirke, der ligger paa en betydelig Høide sydvest for Byen og med sit 120 Fod høie massive Taarn sees i en viid Omkreds, er opført af Kampesteen, med fladt Loft i Skibet, Hvælvinger i Choret og Taarnet. Kirkeklokken hænger i et Klokkehuus ved Kirken. Altertavlen er et Oliemaleri forestillende Nadverens Indstiftelse; paa Prædikestolen findes Træsniarbeide med Afbildninger af Jesu Liv.

Paa nogle Stene i den ydre Kirkemuur findes gamle Inscriptioner; om en af disse Stene fortælle Beboerne, at den tidligere har ligget paa Marken, og at Indskriften erindrede om en der afholdt Kirkeforsamling. Efter en Indskrift paa Taarnet skal dette være opført 1486. Sagnet siger, at Trelstorp og Bomsted i ældre Tider hørte til Breklum Kirke, og at Store- og Lille-Arenshøvt havde sin egen Kirke.

De octroierede Koge Sophie-Magdalene Kog, Reussen Kog, Desmercieres Kog, Louise-Reussen Kog og Ny-Sterdebøl Kog findes ommeldte under de Sogne, hvortil de i geistlig Henseende ere henlagte, nemlig de trende førstnævnte under Bredsted Sogn, Louise-Reussen Kog under Okholm Sogn og Ny-Sterdebøl Kog under Bordelum Sogn.

Kilde:

Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig ved J. P. Trap. Kjøbenhavn.
I Commission Hos Boghandler G. E. C. Gad, Berlingske Bogtrykkeri ved L. N. Kalckar. 1864.

Udgivet i affotograferet udgave 1975 af Selskabet for udgivelse af kilder til Danmarks historie, med støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd

Side 203 – 219.